

Marie Vejrup Nielsen

Darwins fortællinger

– Samspillet mellem evolutionsteori, fortælling og litteratur hos Darwin og i darwinismen

Darwinistisk litteraturkritik og populærvidenskabelige værker inspireret af Geoffrey Chaucers *Canterbury Tales* er nogle af de fænomener, som peger på et samspil mellem litteratur og evolutionsteori i dag. Når man læser for eksempel Edward O. Wilsons eller Richard Dawkins' bidrag til formidlingen af evolutionsteorien, bliver man mødt af et væld af referencer til såvel klassiske som nutidige tekster og fortællinger. Dette samspil går tilbage til Darwin selv.

Denne artikel vil præsentere tre forskellige tendenser i interaktionen mellem litteratur, fortælling og evolutionsteori hos Darwin og dernæst i evolutionsbiologien i den sidste tredjedel af det 20. århundrede og i dag. Der vil i forhold til evolutionsbiologien i denne senere periode blive lagt vægt på formidlende, populærvidenskabelige værker, det vil sige værker, der er målrettet mod et publikum uden fagekspertise inden for evolutionsteori.

De tre tendenser er: *inspiration*, *ekspansion* og *konfrontation*. Inspiration bruges i denne sammenhæng om den gensidige påvirkning mellem darwinisme og litteratur. Ekspansion er beskrivelsen af udvidelsen af de darwinistiske teorier ind på nye områder, her primært litteraturanalyse. Konfrontation drejer sig om formuleringen af nye, provokerende fortællinger om mennesket med baggrund i Darwins teorier, her med særlig fokus på konflikten med religiøse fortællinger. Begrebet *fortælling* bruges som en bred ramme omkring disse former for interaktion, f.eks. i forbindelse med interaktion med kulturelle fortællinger, hvorimod *litteratur* henviser til darwinismens konkrete indflydelse fra og på specifikke litterære værker. Vægten er dog på det bredere begreb, idet også indflydelsen på litteraturen synes at gå igennem fortællinger, der ikke nødvendigvis indgår i traditionelle, litterære sammenhænge.

Darwin som fortæller

Gillian Beer er en af de litterater, der har set nærmere på disse elementer i sit arbejde med Darwin og hans samtidskultur.¹ Beer betragter Darwin som en historiefortæller med samme ambition som andre forfattere: ”ønsket om at gøre sine læsere tilfredse, og samtidigt ryste og forurolige dem er lige så vitalt for Darwin, som det var for Dickens” (Beer 2000: 35).² Samtidig med at Beer er optaget af Darwin som fortæller, er hun også interesseret i, hvordan Darwins tanker påvirkede litteraturen i hans samtid. I *Darwin's Plots* fra 1983, genoptrykt i 2000 (Beer 2000) og *Open Fields* (Beer 1996) beskriver Beer, hvordan det nye og provokerende, som Darwin fremkom med i sine teorier, også kan forstås som gennembruddet af en ny, unik fortælling om mennesket.

I Beers optik er det tydeligt, hvordan Darwins tekster rummer fortællinger med stærke, forskelligartede plots og foruroligende indsigter: ”Hans teori kunne blive ekstrapoleret til at antyde kræfternes tilfældige og kaotiske spil, eller den kunne blive brugt til at bekræfte en irreversibel, fremadskridende udvikling” (Beer 2000: 106).

Beer ønsker ikke at reducere Darwins teorier til fortællinger eller at anfægte det videnskabelige indhold i teorierne. Hendes interesse ligger et andet sted, nemlig i at afdække det samspil, der var mellem Darwin og hans samtid, ud fra en litterær såvel som fortællermæssig vinkel. Hun fremhæver ét aspekt ved den påvirkning, Darwins tanker havde: De repræsenterede en ny kulturel ressource til diskussionen om hvad liv er og særligt hvad menneskelivet er. Beer nævner kort en anden kulturel ressource som evolutionsteorien bliver en udfordring for: en kristen fortælling om mennesket. Hermed bevæger vi os ind i *konfrontationen* mellem darwinismen og andre forståelsesmodeller for, hvad det vil sige at være et menneske.

For Beer som litterat er der også her et samspil mellem litteratur og darwinisme. Hun ser nemlig en konflikt mellem det victorianske romanplot og det nye plot som Darwin repræsenterer. Den klassiske victorianske roman følger det samme narrative plot som den kristne fortælling om mennesket: Mennesket har trods sit fornemme ophav mistet forbindelsen til sin arv igennem sine forfædres handlinger, men bliver genindsat i sin rette sammenhæng i den lykkelige slutning på historien. Den victorianske roman har altså den kristne fortælling som sin kulturelle ressource; et fælles plot om det rette ophav, fald og genoprettelse.

Det er op imod denne model, at Darwins teorier og deres fortællinger kan ses som en ny og provokerende fortælling:

I stedet, i den darwinistiske myte, er menneskets historie en fortælling om et vanskeligt og ekstensivt familienetværk, som inkluderer andeskæl såvel som bjørne,

en udvidet familie, som aldrig vil lade den håbefulde aspirant til noget højere – mennesket – glemme sit ophav i det lave. (Beer 2000: 57)

Den kulturelle kamp, som Beer fremhæver, er altså ikke udelukkende en konflikt mellem kristendom og evolutionsteori, men derimod et opgør med den traditionelle kulturelle ressource, når det gælder forståelsen af, hvad det vil sige at være menneske. Den provokation, som ligger i Darwins teorier, bliver forstærket i mødet med en kultur, som ikke kun igennem sine religiøse traditioner, men også i sin litteratur har fremhævet en bestemt version af forståelsen af mennesket. Det er her, det foruroligende ligger i Darwins teorier, for det er her, at konsekvenserne for menneskets selvforståelse bliver tydelige: Darwins teorier repræsenterer et alternativt plot, en ny fortælling om et helt andet ophav for mennesket og dermed en ny drejebog, der begynder et helt andet sted ”i stedet for mennesket, tomhed – eller bløddyrenes kongerige. Der var ingen vej tilbage til et tidligere paradys: det oprindelige blev ubekvemt” (Beer 2000: 118-19).

Ifølge Beer betyder det, at nostalgien efter fortiden bliver en umulighed. Og det er netop denne foruroligende ændring af plottet, som bliver en *inspiration* for nogle af samtidens forfattere. I *Darwin's Plots* analyseres særligt George Eliots *Middlemarch* og *Daniel Deronda* samt Thomas Hardys værker. Beer nævner, hvordan Eliot ligefrem blev kritiseret for at være alt for inspireret af Darwin. Eliot lader for eksempel Darwins teorier påvirke sit sprog, når hun taler om de vide rammer for variation blandt kvinder og deres adfærd (Beer 2000: 139). Eliot præsenterer selv strukturen i *Middlemarch* som en række eksperimenter, der skal beskrive ”menneskets historie”, og ”hvordan denne mystiske mikstur opfører sig under de varierende eksperimenter, der udføres af Tiden” (Beer 2000: 148). Der er altså tale om en roman, der tager de nye naturhistoriske indsigter alvorligt, og som i sprog såvel som struktur er påvirket af sin samtids videnskab og den nye fortælling om mennesket, som Eliot umiddelbart fornemmer, er til stede hos Darwin.

Beers analyser peger på spillet mellem fortælling, litteratur og darwinisme på Darwins egen tid. Darwins teorier indebar ikke kun nye videnskabelige indsigter, men også et potentiale for nye fortællinger om mennesket, og det er en central del af den måde, de træder ind i det fælles, kulturelle rum og bliver en del af det, Beer andetsteds kalder ”den fælles forestillingsvaluta” (Beer 1996: 179).³

Både inspiration og konfrontation har deres plads hos Darwin selv i spillet mellem litteratur, fortælling og videnskabelige teorier. Også *eksansionen* tematiseres:

I den fjerne Fremtid seer jeg Felter for endnu langt vigtigere Undersøgelser aabne sig. Psykologien vil faa et nyt Grundlag, det nemlig, at enhver sjælelig Evne og Færdighed nødvendigvis maa erhverves lidt efter lidt. Menneskets Oprindelse og dets Historie ville ikke komme til at ligge i et saa dybt Mørke som før. (Darwin 1872 [1859]: 593)

Beer har netop brugt Darwins formulering om de åbne felter som titel på sin bog om Darwin, fortælling og litteratur (*Open Fields*). Hun benytter citatet af Darwin til at understrege den vision, der ligger her, nemlig muligheden for at forstå mennesket bedre via de indsigter evolutionsteorien kan bidrage med også inden for områder, der traditionelt tilhører andre discipliner. Darwins citat peger således på en tendens som i dag f.eks. indebærer muligheden for darwinistisk litteraturkritik.

Denne korte introduktion til samspillet mellem darwinisme, fortælling og litteratur på Darwins egen tid viser aspekter af alle tre former for interaktion. For det første er der *inspirationen*, der kan ses i samspillet mellem Darwin og hans samtidslitteratur, både i indvirkningen på hans tænkning fra litteraturen og den måde forfattere i Darwins samtid blev påvirket af ham. Det er denne form for inspiration, som vil være i fokus her. For det andet er der de første tanker om *ekspansionen* af de darwinistiske forklaringer ind på nye områder. Og for det tredje det potentiale der ligger i Darwins materiale til at udarbejde nye fortællinger om mennesket, og dermed den potentielle *konfrontation* med andre fortællinger med samme funktion. Disse tendenser kan genfindes igennem det 20. århundrede og i dag.

Darwins fortællinger i dag

En central baggrund for udviklingen af darwinismen er netop ekspansionen ind på nye områder. Denne ekspansion af darwinistiske tanker ind i f.eks. samfundsfagene, blev ikke altid mødt med åbne arme, som det kan ses af debatten i 1970'erne om neodarwinisme og samfundsfagene. (Lewontin, Rose & Kamin 1984; Segerstråle 2000; Wilson, Caplan et al 1978). Den grundlæggende tanke bag den darwinistiske ekspansionen er, at hvis vi tager darwinismen alvorligt, så må det have konsekvenser for vores forståelse af alle dimensioner af det menneskelige, også litteraturen:

Den universelle menneskelige natur var allerede for tusindvis af år siden genstand for stor interesse hos vores største fortællere, fra de tidlige forfattere af det hinduistiske Mahabharata, den babylonske fortælling om Gilgamesh, og Illiaden og Odysseen af Homer og Aeneiden af Vergil, såvel som tekster af Dante, Cer-

vantes og Shakespeare. Men det var ikke før Charles Darwin, at det videnskabelige fundament for forståelsen af den menneskelige natur blev identificeret. De vigtigste gennembrud kom faktisk først et århundrede eller mere *efter* Darwin, da den genetiske basis for evolution ved naturlig selektion blev opdaget og dens implikationer for menneskelig adfærd blev klargjort. Disse gennembrud har ikke haft stor indflydelse på skabelsen af litteratur, men vi håber at kunne vise at de kan være ufatteligt brugbare i fortolkningen af litteratur (Barash & Barash 2005: 3).

Baggrunden for Barashs bog med den fantastiske engelske titel *Madame Bovary's Ovaries* (Madame Bovarys æggeledere) er altså, at vi med Darwin, og særligt med neodarwinismen, har fået det rette grundlag for at forstå litteraturen. Humaniora har alt for længe ignoreret de indsigter, som kommer fra evolutionsteorien, og forfatterne til bogen håber at kunne rette op på det. Den evolutionære tilgang tager udgangspunkt i litteraturen som en fællesmenneskelig adfærd og forstår litteraturen som en afspejling af de interesser, mennesket har som biologisk væsen (Barash & Barash 2005: 10). Og Darwin fremhæves som den, der har frembragt dette nye grundlag. Med udgangspunkt i Northrop Fryes ønske om at finde et samlende princip for litteraturkritik, sådan som Frye ser evolutionsteorien fungerer som samlende princip for biologien, kan Barash gå videre og simpelthen tilbyde evolutionsteorien som samlende princip for litteraturkritikken. Og Darwin har netop en fordel, som mange andre må undvære: ”han havde ret” (Barash & Barash 2005: 10). Herudfra tilbyder Barash blandt andet analyser af *Othello* ud fra begrebet ”maskulin seksuel jalousi”, af *Madame Bovary* ud fra ”utroskabens biologi” og af *Askepot* ud fra spørgsmålet om stedbørns situation i det biologiske spil. Litteraturen har fået et nyt grundlag, lige som Darwin foregreb, at psykologien ville få det i *Arternes Oprindelse*. Der er en række af andre eksempler på darwinistisk litteraturkritik som kan fremhæves, blandt andet David S. Wilson og Jonathan Gottschalls *The Literary Animal – Evolution and the Nature of Narrative* fra 2005, og Joseph Carrolls *Literary Darwinism – Evolution, human nature and literature* fra 2004. Wilson og Gottschalls bog gør det litterære til en fundamental del af deres undersøgelser af menneskets evolution og bevæger sig dermed ind på det meget interessante og vanskelige spørgsmål om, hvorfor mennesket evolutionært set synes at være så optaget af fortællinger og historier. Dette felt, som kan siges at være sat i gang af Carrolls bog fra 1995, *Evolution and Literary Theory*, har således i de senere år udviklet sig som et godt eksempel på en ny ekspansion fra darwinistisk evolutionsteori ind på nye felter. Og det er en ekspansion, der er kontroversiel, i det den støder imod allerede etablerede tilgange til litteraturanalyse baseret i humanistiske teoridannelser.⁴

I det følgende skal vi se nærmere på, hvordan konfrontationen mellem litteratur, fortælling og darwinisme kan tage sig ud i dag, særligt i forhold til præsentationen af Darwins teorier som en kilde til en ny og bedre fortælling om mennesket i direkte konkurrence med religiøse fortællinger.

Kampen om den bedste fortælling

Både Dawkins og Wilson har taget del i ekspansionen af evolutionsteorien, og i kraft af dette, og i kraft af deres store engagement i at formidle evolutionsteoriens indsigter til et bredere publikum, er de blevet en del af den almene debat om evolutionsteoriens status i dag. Dawkins og Wilson er centrale i udviklingen af evolutionsteorien igennem deres arbejde med disciplinen sociobiologi. Selve betegnelsen sociobiologi blev til, da Wilson i midten af 1970'erne gav et af sine værker titlen *Sociobiology: The New Synthesis* (Wilson 2000 [1975]). Denne nye syntese bygger på en indsigt i, hvordan den evolutionære teori, i sin moderne form med genetikken, den såkaldte neodarwinisme, kan ses som mulig forståelsesmodel for mange forskellige discipliner, som traditionelt har ligget uden for biologien, i dette tilfælde studiet af social adfærd hos forskellige levende væsener. Som nævnt forårsagede denne ekspansion fra studiet af dyrs sociale adfærd til mennesket stor debat. Men i denne artikel er fokus i stedet på, hvordan Dawkins og Wilson fortsætter det, der blev slået an med Darwin, nemlig at provokationen fra darwinismen primært handler om menneskesynet, og at denne provokation kan forstås som en ny fortælling om mennesket.⁵

Hos både Wilson og Dawkins finder man en høj grad af samspil mellem darwinisme, fortællinger og litteratur i deres populærvidenskabelige værker. Det sker både i forhold til en generel formidling gennem fælles kulturelle ressourcer som klassiske tekster og fælles kulturelle referencer og i forhold til muligheden for at præsentere en ny fortælling om mennesket, her i en direkte konfrontation med religiøse fortællinger.

På baggrund af især Dawkins' bog *The Selfish Gene* blev der rejst en stor debat om det menneskesyn, som synes at komme frem her igennem Dawkins' beskrivelse af mennesket som et væsen, der bliver kontrolleret af selviske gener (Dawkins 1989 [1976]). Diskussionen omkring Dawkins' forståelse af mennesket kom primært til at dreje sig om determinisme over for frihed og om reduktionisme i forhold til andre tilgange til mennesket, og dermed også om sproget som Dawkins brugte, som det kan ses af debatten mellem Dawkins og filosofen Mary Midgley. (Midgley 1979, 1983). Her er min interesse primært rettet imod, hvordan Dawkins' sprog afspejler en interaktion mellem fortælling og darwinisme.

Dawkins betegner selv sit sprog i bogen som ”sjusket” (sloppy), og understreger, at det er nødvendigt, når man skriver til et bredere publikum, at bruge et sprog, som måske for fagfolk synes sjusket, og som åbner for mulige misforståelser (Dawkins 1989 [1976]: 88). Samtidig understreger han, at hans udtryk altid kan oversættes tilbage til videnskabelige udsagn. Men sproget er faktisk slet ikke et sjusket sprog, men i stedet en fortællende sprogbrug. Dawkins skaber en fortælling ud af sit videnskabelige materiale. Han kreerer et plot og befolker et univers med aktører, selviske gener og mennesker med drømme og håb om noget mere:

Den pointe, jeg ønsker at komme frem med her, er at selv hvis vi ser på den mørke side af mennesket og antager, at det individuelle menneske er fundamentalt egoistisk, så kan vores forestillingsevne – vores evne til at simulere fremtiden i vores fantasi – redde os fra de blinde replikatorers værste, selviske excesser. [...] Vi er bygget som genmaskiner og opdraget som mem-maskiner, men vi har evnen til at vende os mod vores skabere. Vi kan, som de eneste på denne planet, gøre oprør mod de selviske replikatorers tyranni. (Dawkins 1989 [1976]: 200-201)

Dette citat viser tydeligt, at der både er et plot: menneskets ambitioner om altruisme, der møder modstand fra de selviske gener, og aktører med intentioner.⁶

Der er et væld af litterære og kulturelle referencer i Dawkins’ værker. For eksempel indledes bogen *River out of Eden* med et digt af Piet Hein og har derudover en række referencer til bibelske tekster (Dawkins 1995: xi). Dette engagement både i at konstruere fortællinger og inspiration hentet fra litteraturen afspejles også tydeligt i en af hans nyere bøger, nemlig *The Ancestor’s Tale – A Pilgrimage to the Dawn of Evolution* (Dawkins 2004). Bogen er opbygget som en fortælling, og som model har Dawkins brugt Chaucers værk *Canterbury Tales* fra det 14. århundrede. I *Ancestor’s Tale* er Dawkins selv på banen som poet (Dawkins 2004: 61), og han refererer fra mange forskellige genrer og fortællinger, som f.eks. *Tusind og en nats eventyr* (Dawkins 2004: 278) og Philip Pullmans triologi *His Dark Materials* fra 1997-2000 (Dawkins 2004: 548).

I det oprindelige værk af Chaucer fortæller en række pilgrimme forskellige historier, som hver især har noget vigtigt at fortælle om menneskers væsen og adfærd. Dawkins har ligeledes struktureret sin bog som en række fortællinger med en pointe om, hvad det vil sige at være menneske. Men fortællerne er nu de ’pilgrimme’ som man møder, hvis man rejser baglæns igennem evolutionen og trin for trin samler de tråde, der har delt sig, indtil alle, mennesker, aber og vandmænd, står side om side ved livets begyndelse for at lytte til den fælles forfader, hos Dawkins sat i tale gennem bakterien *Thermus Aquaticus*.

Se på livet fra vort perspektiv, og I eukaryoter vil snart holde op med at synes, at I er noget særligt. I tobenede aber, I korthalede træspidsmus, I udtørrede lungefisk, I orme med ryggrad, I hoxiciferede svampe, I nyttilflyttere, I eukaryoter med jeres forskellige grupperinger, som næsten ikke kan kendes fra hinanden inden for jeres monotone og snævre ramme, I er ikke meget andet end smart skum på overfladen af bakteriernes liv. Ja, de celler, som I er bygget af, er endda selv kolonier af bakterier, som gennemspiller de samme gamle tricks, som vi bakterier opdagede for milliarder af år siden. Vi var her før I ankom, og vi vil være her, når I engang er væk igen. (Dawkins 2004: 558)

Sådan lyder ordene til forsamlingen, og de er særligt møntet på mennesket, som efter en lang og opbyggelig rejse, bliver sat på plads af en bakterieform, som opfordrer til ydmyghed over for livets udfoldelse og mangfoldighed. Som et delfisk 'kend dig selv', men ud fra en klart defineret kilde: kend dig selv som et biologisk væsen, der indgår i evolutionens lange kæde af liv.

Dawkins har skabt en fortælling, hvor vi møder et væld af aktører, alt fra påfugle til bakterier, fra flodheste til orme, og også generne, som vi kender fra hans tidligere bøger. Og disse aktører indgår i et tydeligt plot, nemlig den fælles rejse, der netop peger på formålet med fortællingen: det er en række opbyggelige fortællinger, der skal sætte mennesket ind i dets rette sammenhæng.

Dawkins' bog er et eksempel på fremragende formidling af et meget vanskeligt stof på en interessant og læsbar måde. Og den form der gør dette muligt er fortællingens, i samarbejde med en mængde referencer til den fælles, kulturelle ramme. Der har været studier af Dawkins, som netop har lagt vægt på, at dette fortællesprog indgår som et værktøj i formidlingsøjemed (Abbott 2003). Men der er en anden dimension end det rent pædagogiske i Dawkins' engagement i at fortælle en ny fortælling om mennesket. Her handler det om konkurrencen med en anden fortælling, en anden kulturel ressource, som Dawkins i stigende grad har set som sin primære modstander, og som han er indgået i en øget konfrontation med: religiøse, særligt kristne, fortællinger om mennesket (Dawkins 2006; Dawkins & Shanks 2004).

Denne konkurrent blev tidligt defineret af Wilson i hans bemærkninger i slutningen af bestselleren *On Human Nature* (Wilson 2004 [1978]: 195). Wilson skrev bogen om menneskets natur som et indlæg i debatten forårsaget af hans *Sociobiology*, og ikke primært som et forskningsbidrag. Dette er kendetegnende for mange af Dawkins' og Wilsons udgivelse, der er baseret på evolutionsteorien og de videnskabelige indsigter, men hvis kontekst og publikum i stigende grad er mennesker uden for deres eget specifikt, faglige rum. Igennem bogen præsenterer Wilson sin forståelse af fænomener såsom aggression, sex

og religion. I det afsluttende kapitel som bærer titlen ”håb” er Wilson optaget af nogle kerneproblemstillinger omkring det tab af værdier, som han ser som en konsekvens af naturvidenskabens indhug i religionen og af de sekulære forklaringsmodellers fallit. Problemet er, at mennesket uden en fælles forståelsesramme synker ned i hjælpeløshed og egoisme (Wilson 2004 [1978]: 195). Men der er en løsning, som synes at være i tråd med Darwins tanker fra citatet ovenfor. Gennem et fælles fodslag mellem de biologiske forklaringsmodeller og de samfundsfaglige kan der komme et nyt, solidt fundament for videnskaben om mennesket.⁷

Wilson ønsker ikke at beskrive mennesket som et væsen fanget af fortiden; der er plads til den frie vilje. Men for at denne vilje kan bruges på den rette måde, må den være informeret af den rette forståelse af verden og ikke lade sig styre af fejlagtige beskrivelser af, hvad det vil sige at være menneske. Denne rette forståelse er i Wilsons optik naturligvis baseret i evolutionsteorien. Men her opstår endnu et problem, for selvom ”blinde ideologier og religiøse overbevisninger renses ud, så bliver der kreeret andre som erstatninger” (Wilson 1998: 200). Dette skyldes menneskets *mythopoetiske drift*: menneskets trang til at leve og forstå gennem fortællinger.

Wilsons løsning er ikke at bekæmpe denne trang til fortællinger, men i stedet at benytte den til at skabe en ny grundfortælling som kan erstatte de hidtidige, primært religiøse fortællinger. Der er tale om et evolutionært epos, en grundfortælling, som har den fordel, at den i modsætning til de religiøse fortællinger er så tæt på sandheden som muligt: ”det evolutionære epos er sandsynligvis den bedste myte, vi nogensinde kommer til at have” (Wilson 2004 [1978]: 201).⁸

Wilson sætter videnskabens fortælling om verden og mennesket over for religionens, og han trækker her en central bibeltekst frem for at understrege sin pointe. Wilson citerer fra Jobs Bog. I fortællingen har Job igennem sine lidelser og tab konstant henvendt sig til Gud for at få et svar på hvad meningen er. Og han får et svar: ”Hvor var du, da jeg grundlagde jorden? Fortæl det, hvis du har forstand til det!” (Job 38,4, oversættelse fra den autoriserede danske udgave). Her sætter skaberen skabningen, mennesket, på plads og ind i dets rette forhold til sit ophav. Men Wilson bruger citatet på en anden måde: ”Og ja, vi ved faktisk, og vi har fortalt om det. Jehovas udfordring er imødegået og videnskabsfolk er gået videre end det og har løst endda endnu større gåder” (Wilson 2004 [1978]: 202).⁹ Vi behøver altså ikke længere stå som Job over for Gud, vi kan svare for os og endda gå længere endnu med vores viden.

Men selvom Wilson kan konstatere, at vi er kommet langt, så må han samtidig også konstatere, at mange ikke rigtigt er fulgt med; de hænger stadigvæk fast i gamle fortællerammer. Derfor er det så centralt at få dirigeret den energi,

der ligger i den mythopoetiske drift via naturvidenskaben. Kun ved at fortælle en bedre fortælling er der håb for at videnskaben ikke alene faktisk kan erstatte fejlagtige beskrivelser af verden, men at den også kan tilbyde en reel ny forståelsesramme for hele menneskelivet. Wilson antyder til sidst i bogen, at hvis mennesket bruger sin viden og sin vilje på den rette måde, kan det ændre sin egen natur, og fremtiden vil vise os hvilke muligheder der ligger foran os.

Wilson har, som Dawkins, også fornemmelse for at bruge de fælles kulturelle ressourcer i sine bøger, han citerer f.eks. fra Yeats, Joyce, og Sappho (Wilson 2004 [1978]: 3, 69, 200). Derudover kan man se et stort engagement i såvel litterær som narrativ form i nogle af hans senere udgivelser, f.eks. *The Future of Life* fra 2002. Her finder man fortællinger, der er rettet mod at motivere mennesket til en større økologisk bevidsthed og vælge at blive planetens redningsmand i stedet for dens ødelægger. Værket indledes af en narrativt iscenesat dialog med Henry Thoreau (Wilson 2002).¹⁰

Udviklingen inden for evolutionsbiologien siden Darwin viser, at de tre elementer, som var til stede hos Darwin i samspillet mellem fortælling, litteratur og evolutionsteori, også er en del af feltet i dag. For det første *inspirationen*; samspillet mellem litteratur og biologi, som kan ses i den måde Wilson og Dawkins bruger de fælles, kulturelle ressourcer i deres formidling, for det andet *ekspansionen*; spredningen af Darwins indsigter er nået til litteraturen, som kan få et nyt fundament i den darwinistiske litteraturkritik, og for det tredje *konfrontationen*; at det potentiale, der lå hos Darwin, den nye fortælling om mennesket, stadigvæk kan formuleres som en provokerende fortælling, f.eks. i forhold til religiøse fortællinger eller andre forståelsesrammer for, hvad det vil sige at være menneske.

Konklusion

Samspillet mellem darwinisme, litteratur og fortælling viser sig over et bredt spektrum både hos Darwin og i dag. Dette spektrum går fra brugen af tekstuelle referencer, over en evolutionsteoretisk analyse af tekster, til i nogle tilfælde et konfronterende udkast til nye episke fortællinger, som mennesker kan forstå sig selv ud fra. Det afspejler på den ene side evolutionsteoriens udvikling og fremgang som en teori, der kan udvide vores forståelse af det menneskelige, og på den anden side peger det på det samspil, som teorien indgår i, den kulturelle ramme, som i høj grad sætter dagsordenen for, hvordan evolutionsteorien bliver diskuteret og forstået uden for de snævre faglige rammer. Evolutionsteorien er åbenlyst fortsat interessant som videnskabelig teori, men den er og har også hele tiden været en kilde til forståelsen af, hvad det vil sige at være menneske i bredere forstand. Måske mere end nogen anden teori

indgår den i konflikter og diskussioner netop forårsaget af dens potentiale for hele tiden at inddrage nye dele af menneskelivet i sin forklaring og beskrivelse. Samtidig bidrager de evolutionsteoretikere, som er gået ind i den kulturelle debat, selv til litteraturen og til de fortællinger, som udgør det fælles kulturelle rum. Når de gør det, har de måske nok forladt det strengt naturvidenskabelige rum, men deres nye fortællinger er stadigvæk funderede i det, de mener at have lært ud fra en darwinistisk forståelse af verden og af mennesket. Samspillet med litteraturen og fortællingerne er således et interessant fænomen ved darwinismen fra dens udgangspunkt til i dag, idet dette samspil tydeligt afspejler den dynamik, der er mellem videnskab og kultur, hvad enten det er i frugtbart samarbejde, som når der lånes fra de fælles kulturelle ressourcer for at formidle et vanskeligt stof bedre, eller i åben konflikt, som når Dawkins og Wilson står over for religiøst funderede kritikere af evolutionsteorien og vælger at indgå i en kamp om, hvem der har den bedste fortælling.

Det bliver klart, hvordan denne interaktion netop handler om formidlingen af darwinismens indsigter uden for de rent faglige kredse. Dette samspil er en del af et større samspil, nemlig mellem naturvidenskabsfolk og deres teorier på den ene side, og det samfund og den kontekst de lever i på den anden. Darwin og hans efterfølgeres inspiration fra og på det samfund de lever i, og den provokation deres indsigter gang på gang har været for deres kontekst, peger på nødvendigheden af som forsker at være bevidst om netop denne kontekst. Darwinismen har i særdeleshed formået at blive en kulturel ressource og dermed en del af den fælles forestillingsvaluta.

Noter

¹ Andre eksempler på darwinismens indflydelse på samtidens litteratur kan ses hos Glendening 2007.

² Oversættelsen af citater er min egen med mindre andet er angivet.

³ For en præsentation og diskussion af påvirkningen fra litteratur på videnskabsfolk i Darwins samtid se Beer 1996: 196-215.

⁴ For en diskussion af evolutionsteori i litteraturkritik se Brian Boyds diskussion: <http://www.theamericanscholar.org/gettingitallwrong-boyd.html>. Se følgende artikel i Berlingske Tidende for kommentarer fra danske litteraturforskere til denne tilgang: Kristian Lindberg: ”Darwin blander sig i litteraturen”, Berlingske Tidende, 14. november 2005. Se også Lone Frank: ”Med Darwins læsebriller”, Weekendavisen, 9. november, 2007.

⁵ En anden, der er involveret i diskussionen om evolutionsteori og fortællinger, er Steven Pinker. Der er ikke i denne artikel plads til at inddrage Pinker, men jeg henviser til hans anmeldelse af Wilson & Gottschall (2005). Artiklen kan findes på Pinkers hjemmeside: http://pinker.wjh.harvard.edu/articles/papers/Literary_Animal_review.pdf.

⁶ Der er flere forskellige definitioner af, hvad der udgør en fortælling, men der er en vis konsensus angående de basale elementer: agenter/aktører og plot. (Bal 1985: 7). For en detaljeret analyse og diskussion af fortællestrukturen hos Dawkins, Wilson og andre evolutionsbiologer se Nielsen 2008a.

⁷ Disse tanker om sammensmeltning af forskellige faggrupper udtrykkes mere detaljeret i Wilson 1998.

⁸ Se også Viggo Mortensens præsentation af dette epos (Mortensen 1989).

⁹ For en analyse af receptionen af bibelske tekster hos Dawkins og Wilson se Nielsen 2008b.

¹⁰ Her indtager Wilson en mere positiv holdning til religion i forhold til udviklingen hos Dawkins.

Litteratur

Abbott, H. Porter (2003): "Unnarratable Knowledge: The Difficulty of Understanding Evolution by Natural Selection" i D. Herman (red.): *Narrative Theory and the Cognitive Sciences*, Stanford: CSLI Publications, s. 143-162.

Bal, Mieke (1985): *Narratology: Introduction to the Theory of Narrative*, Toronto: University of Toronto Press.

Barash, David P. & Barash, Nanelle (2005): *Madame Bovary's Ovaries – a Darwinian Look at Literature*, New York: Delacorte Press.

Beer, Gillian (1996): *Open Fields: Science in cultural encounter*, Oxford: Clarendon Press.

Beer, Gillian (2000): *Darwin's Plots*, Cambridge: University of Cambridge Press.

Carroll, Joseph (1995): *Evolution and Literary Theory*, Columbia: University of Missouri Press.

Carroll, Joseph (2004): *Literary Darwinism – Evolution, human nature and literature*, New York: Routledge.

Darwin, Charles (1903 [1859]): *On the Origin of Species by Means of Natural Selection or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life*, London: Watts & Co.

Darwin, Charles (1872 [1859]): *Om Arternes Oprindelse ved Kvalitetsvalg eller ved de heldigst stillede Formers Sejr i Kampen for Tilværelsen*, dansk oversættelse af J. P. Jacobsen, København: Gyldendal, hentet fra <http://darwin-online.org.uk>: direkte link: <http://darwin-online.org.uk/content/frameset?itemID=F643&viewtype=text&pageseq=1>.

Dawkins, Richard (1989 [1976]): *The Selfish Gene*, Oxford: Oxford University Press.

Dawkins, Richard (1995): *River Out of Eden – A Darwinian View of Life*, London: Weidenfeld & Nicholson.

Dawkins, Richard (2004): *The Ancestor's Tale – A Pilgrimage to the Dawn of Evolution*, New York: Mariner Books/Houghton Mifflin Company.

Dawkins, Richard (2006): *The God Delusion*, Boston: Houghton Mifflin.

Dawkins, Richard & Shanks, Niall (2004): *God, the Devil and Darwin – A Critique of Intelligent*

- Design Theory*, New York: Oxford University Press.
- Glendening, John (2007): *The Evolutionary Imagination in Late-Victorian Novels – an Entangled Bank*, Hampshire: Ashgate.
- Lewontin, Richard C.; Rose, Steven & Kamin, Leon J. (1984): *Not in Our Genes – Biology, Ideology and Human Nature*, New York: Pantheon Books.
- Midgley, Mary (1983): “Selfish Genes and Social Darwinism”, *Philosophy*, vol. 58, s. 365-377.
- Midgley, Mary (1979): “Gene-juggling”, *Philosophy*, vol. 54, s. 439-458.
- Mortensen, Viggo (1989): *Teologi og Naturvidenskab*, København: Munksgaards Forlag.
- Nielsen, Marie Vejrup (2008a): *Being Human – Crisis and Solution in Grand Narratives of Humanity*, Leiden: Peeters Verlag.
- Nielsen, Marie Vejrup (2008b): ”Answering Job’s Challenge – Reception and Transformation in Evolutionary Theory” i Kirsten Nielsen (red.): *Reception and Transformation of the Bible*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Pullman, Philip (1997-2000): *His Dark Materials – A Trilogy (The Golden Compass, The Subtle Knife, The Amber Spyglass)*, New York: Ballantine Books.
- Segerstråle, Ullica (2000): *Defenders of the Truth – the Sociobiology Debate*, New York: Oxford University Press.
- Wilson, Edward O. (1998): *Consilience – The Unity of Knowledge*, New York: Knopf/Random House.
- Wilson, Edward O. (2000 [1975]): *Sociobiology the New Synthesis*, 25th Anniversary edn, Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.
- Wilson, Edward O. (2002): *The Future of Life*, New York: Vintage Books/Random House.
- Wilson, Edward O. (2004 [1978]): *On Human Nature*, Cambridge: Harvard University Press.
- Wilson, Edward O., Caplan, Arthur L., et al (1978): *The Sociobiology Debate – Readings on the Ethical and Scientific Issues Concerning Sociobiology*. New York: Harper & Row.
- Wilson, David S. & Gottschall, Jonathan (2005): *The Literary Animal – Evolution and the Nature of Narrative*, Evanston: Northwestern University Press.